

Népesedéspolitikánk a gazdasági fejlődés szolgálatában

Az 1978-as terv teljesítéséről szóló közlemény magában foglalja a népesedéspolitika terén elért eredményeket is.

1978 végén hazánk lakossága 21 953 000 fő volt, vagyis mintegy 400 000-rel több, mint 1977. január 5-én és 2 850 000-rel több, mint amennyi 1966. március 15-én. Mindez azt jelenti, hogy az 1966 és 1978 közötti időszakban a lakosság növekedési üteme meghaladta az évi 1 százalékot.

Egyik jeles hazai demográfusunk 1974-ben hazánk népességének kívánt fejlődési üteméről a következőket állapította meg: „A népesség 0,8—1,1 százalékos növekedési üteme a következő 15–20 évben megfelelne hazánk gyors gazdasági-társadalmi fejlesztése követelményeinek, valamint annak, hogy történelmileg rövid idő alatt felszámoljuk lemaradásunkat a gazdaságilag fejlett országokhoz viszonyítva.”¹ Az elért növekedési ütem biztosítja a pártprogram célkitűzéseinek elérését; eszerint 1990-ben hazánk lakossága eléri a 25 millió, 2000-ben pedig a kb. 30 millió főt.²

A népesség e gyors növekedési ütemével hazánk az egyik legelőkelőbb helyet foglalja el Európában. Ennek szemléltetésére bemutatjuk egyes európai országok népességének 1965—1976 közötti növekedési ütemét³:

	%		%
Bulgária	0,6	Németország Szövet-	
Belgium	0,4	ségi Köztársaság	0,4
Csehszlovákia	0,5	Norvégia	0,8
Dánia	0,6	Olaszország	0,8
Egyesült Királyság	0,3	Románia	1,1
Franciaország	0,8	Svájc	0,8
Jugoszlávia	0,9	Svédország	0,6
Magyarország	0,4	Szovjetunió	1,0
Német Demokratikus Köztársaság	0,4		

Miért szükséges a lakosság 0,8—1,1 százalékos évi növekedési üteme? Miért van szükség a növekedést elősegítő pronatalista népesedési politikára?

A népesség gyarapodása és a gazdasági növekedés között ún. demókonómiai korreláció áll fenn. A népességnek — mint tudjuk — kettős gazdasági jellege van: egyrészt *fogyasztója*, másrészt *termelője* az anyagi javaknak. Amíg azonban a fogyasztási folyamatban a népesség egésze részt vesz, a termelési folyamatban csak a munkabíró, pontosabban a dolgozó népesség. A következtetést Konfuciusz már levonta: „A gazdaság növelésének egyik igen jó útja, ha növeljük a termelőket, s csökkentjük a fogyasztók számát.”⁴ A demográfiai optimum meghatározásánál a szocialista gazdaság fő célkitűzéséből, a szükségletek minél magasabb fokú kielégítéséből kell kiindulnunk.

Amennyiben elvonatkoztatunk a munka termelékenységének és intenzitásának színvonalától, s ha változatlanok vesszük a munkaidő tartamát, a munkabíró életkor alsó és felső határát, a munkabíró népesség foglalkoztatottsági arányát, az egy főre jutó termelés egy adott országban akkor lesz a legnagyobb (maximális), ha a munkabíró lakosság összlakosságban aránya a legmagasabb, másként kifejezve, ha a csak fogyasztó (eltartott) lakosság terhe minimális.

A születéskor várható átlagos élettartam növekedésének feltételei közepette — márpedig népesedési politikánk ennek növekedését tűzte ki egyik céljául — a munkabíró lakosság száma és aránya gyakorlatilag a születések színvonalától függ: „Így tehát a korszerkezet szabályozása, vagyis a munkabíró lakosság arányának maximalása érdekében a társadalom kénytelen a születések szabályozásához folyamodni.” (Ion Blaga: *Populația activă a României*. București, 1979. 38.)

Egyes országok konkrét társadalmi-gazdasági körülményei (mint a halandóság színvonala, a népesség adott korszerkezeti arányai, a gazdasági fejlődés elért szintje,

a gazdasági fejlődés perspektívái stb.) mindenkor meghatározzák a születések optimális színvonalát. Ennek az optimális születési arányszámnak a biztosítása a pártunk és kormányunk által kidolgozott népesedési politika fő célkitűzésévé vált, hogy kialakíthassuk hazánkban a munkabíró lakosság maximális nagyságát.

Az említett körülményeket figyelembe véve, hazánkban a közel 20 ezrelékes születési arányszám optimálisnak tekinthető. Ilyen értelemben nyilatkozott a Szocialista Gazdasági Intézetnek és az Országos Demográfiai Bizottságnak több szakembere. Vagyis: amennyiben fenntartjuk a jövőben is hazánk népességének évi 1 százalékos növekedési ütemét, kialakíthatjuk lakosságunk optimális korszakoztatását. (Ion Blaga: *I. m.* 47.)

Egyesek a népesség optimális nagyságát még mindig a természeti erőforrások, főleg az élelmezéssel kapcsolatos problémák függvényében próbálják meghatározni. Tételük a következő: a népesség jövőbeni növekedési ütemét összhangba kell hozni az élelmiszertermelés általuk előrevetített s a „csökkenő földhozadék“ téves elméletére alapozott fejlődési ütemével. Így jutottak el az antinatalista népesedési politika s a népesség zérus, sőt csökkenő ütemű fejlődésének propagálásához.

Miután ismertettük a demográfiai optimum fogalmát, vizsgáljuk meg, hogyan alakult az utóbbi években (1966 és 1977 között) hazánk népességének korszakoztatása.

Amikor a népességszám emelkedése és a gazdasági élet fejlődése közötti összefüggést vizsgáljuk, arra a kérdésre kell feleletet adnunk, hogy a népesség számának növekedése egyben a nemzeti jövedelem kedvezőbb alakulását is jelenti-e. Hazai demográfiai irodalmunk álláspontja az, hogy a népesség számának növekedése kedvező hatással van a gazdasági életre, hiszen az egyben a munkaképes (termelő) népesség arányát is emeli. Azért tehát, amely az anyagi javakat létrehozza, s amely több értéket termel, mint amennyit elfogyaszt. Természetesen a tudományos-műszaki forradalom jelenlegi szakaszában a termelő népesség mennyisége mellett fontos szerepet játszik a minősége is, például az iskolai végzettsége, szakmai tapasztalata, foglalkozás szerinti összetétele stb.

Amint tudjuk, a termelő és a fogyasztó lakosság közötti arány kérdését lényegében a lakosság korszakoztatása határozza meg. Hazánk lakosságának kormegoszlása a következőképpen alakult:⁵

Korcsoport	1966		1977		1977/1966
	fő	%	fő	%	%
0—4	1 387 899	7,3	1 971 667	9,1	142,1
5—9	1 745 140	9,1	2 215 804	10,2	127,0
10—14	1 835 485	9,6	1 372 837	6,4	74,8
0—14	4 968 524	26,0	5 560 308	25,7	111,9
15—59	11 777 952	61,7	13 089 188	60,4	111,1
60—	2 356 687	12,3	3 008 073	13,9	127,6
Összesen	19 103 163	100,0	21 657 569	100,0	113,4

Örvendetes jelenségre kell felhívnom az olvasó figyelmét: a fiatal korcsoportok, a 0—4 évesek és az 5—9 évesek lélekszáma 1966—1977 között gyorsabban növekedett, mint az össznépeességéé. Így e korcsoportok aránya is megnőtt hazánk össznépeességében: 16,4 százalékról 19,3 százalékra. Ez hazánk népességének fiatalodását bizonyítja, azt, hogy az 1967-ben és az azt követően fogantatott népéssédpolitikai intézkedések következtében a születési arányszám erőteljesen emelkedett, s a 20 ezrelék fölött helyezkedett el. Ugyanakkor a táblázat adataiból azt is kiolvashatjuk, hogy amikor a jelenlegi 5—9 éves korcsoport tagjai elérik a munkaképes életkort, jelentősen meg fog növekedni hazánk munkabíró lakossága. Biztosra vehetjük tehát, hogy hazánk foglalkoztatott lakossága 1990-ben el fogja érni a 11,5 milliót.

C. Grigorescu számításai értelmében 1971 és 1975 között a munkaképes lakosság 793 000 fővel növekedett, az 1976—1980-as időszakban ez a növekedés 327 000 fő lesz, a következő ötéves tervben (1981—1985) a növekmény csak 200 000—250 000 fő lesz. Az 1986—1990 közötti ötéves terv időszakában, amikor az 1966 után született korosztályok elérik a munkaképességi korhatárt, a munkabíró lakosság már 525 000—575 000-rel fog növekedni. (C. Grigorescu: *Populație și economie*. București, 1976. 64.)

A táblázatból az is kiolvasható, hogy a 60 évesek és idősebbek száma gyorsabban növekedett az össznépeességénél, így az idősek számaránya 12,3 százalékról 13,9 százalékra emelkedett. A demográfiai öregedési folyamat oka, hogy egyes kor-

csoportok lélekszáma (10—14 évesek) csökkent, miközben más korcsoportok (15—59 évesek) száma lassabban növekedett, mint az összlakosságé. Ez végső soron a születek 1967 előtti nagyarányú csökkenésével magyarázható. Az öregedési folyamat előrehaladását, bár kis mértékben, de az is befolyásolta, hogy hazánkban az utóbbi években meghosszabbodott az átlagos élettartam.⁶

	Átlagos élettartam (év)		
	1932	1964—1967	1975—1977
Össznépeség	42,01	68,51	69,76
— Férfiak	—	66,45	67,45
— Nők	—	70,51	72,06

Az élettartam növekedése azonban csak akkor hat a népesség előregedése irányában, ha az az öregkori halandóság csökkenése következtében hosszabbodott meg. Amennyiben az átlagos élettartam a csecsemő-, illetve a fiatalkori halandóság csökkenése következtében lesz hosszabb, akkor az élettartam növekedése a népesség fiatalodását segíti elő. Amint azt Vasile Ghețau *Speranța de viață a populației din România*⁷ című tanulmányában megállapítja, hazánkban 1899—1975 között a női népesség átlagos élettartama 5,36 évvel hosszabbodott meg az 50 éven felüli lakosság halandóságának csökkenése következtében, a férfilakosság esetében viszont csak 3,4 évvel.

Az európai államok többségében, különösen a nyugati és közép-európai államokban, a népesség demográfiai öregedési folyamata jóval előrehaladottabb, mint hazánkban. Igen sok országban a 60 évesek és idősebbek össznépeségsbeli aránya megközelíti, sőt egyes esetekben meg is haladja a 20 százalékot.

A népesség korszerkezetének változásait az eltartottsági aránnyal is ki lehet fejezni. Ez az arány a munkabíró lakosságot (15—59 évesek) viszonyítja a munkaképes kort még el nem ért (0—14 évesek) s az azt meghaladó (60 éven felüli) lakossághoz. Ez az eltartottsági arány hazánkban az utóbbi években a következőképpen változott meg:⁸

	1956	1966	1977
100 munkabíró lakosra jutó fiatal	440	422	425
100 munkabíró lakosra jutó idős korú	158	200	230
Eltartottsági arány	598	622	655

Amint látjuk, a már említett demográfiai öregedés következtében az eltartottsági arány is növekedett: a 60 éven felüli lakosság eltartásának terhe nagymértékben emelkedett (158-ról 230-ra).

A demográfiai öregedés gazdasági következménye mindenekelőtt az, hogy az ország költségvetésében megnövekednek a nyugdíjakra fordított összegek. Amint Alfred Sauvy francia demográfus megállapította: „A sok idős személyből álló társadalomból hiányzik a vitalitás, a kezdeményező erő, az újítás szelleme és az alkalmazkodási képesség, s inkább a biztonságra, az addigi értékek megtartására törekszik.” Így tehát a demográfiai öregedés „nemcsak a gazdasági élet összességében, beszűkülésében, hanem a nemzet vitalitásának elvesztésében, gazdasági leromlásában és politikai robbanásban fog tetőzni.”⁹

A fentiek fényében még jobban kiláglik pártunk és kormányunk népesedési politikájának helyessége, mely a születések számának növelése útján népünk „fiatalosságának” fenntartására törekszik.

Az emberi reprodukció tehát túlmutat a családi kereteken (ahol túlnyomórészt megvalósul), napjainkban szélesebb körű, társadalmi kérdéssé vált. Ezért népesedési politikánk gyakorlatba ültetése során az intézkedéseknek olyan rendszerét dolgoztuk ki, mely a társadalom számára kívánatos, tudatos népesedési magatartás kialakítására irányul, s mely családonként 3-4 gyermek világra hozatalát ösztönzi.

Népesedési jellegű kérdés, amelyet a tervjelentés más vonatkozásban említ: az urbanizálódásról, a lakosság átrétegződéséről, a főbb foglalkozási ágak közti arány megváltozásáról.

Az említett közlemény megállapítja továbbá, hogy hazánk foglalkoztatott lakosságának 67 százaléka az iparban és a többi, nem mezőgazdasági ágazatokban tevékenykedik. Az előrejelzések szerint ez az arány 1980-ban már 72-73 százalék lesz.

Egy mezőgazdasági munkás tehát — mint szerte a világon — nálunk is egyre több embernek képes megtermelni élelmiszerét. A rendelkezésünkre álló statisztika

tikai adatokkal ezt a mutatót pontosan kiszámítani nem tudjuk, csak azt mutat-hatjuk ki, hogy egy mezőgazdasági dolgozóra hány lakos jut (az ország összlakos-ságát elosztjuk a mezőgazdaságban dolgozók számával). Ez a viszonzyszám jelenleg hazánkban 6, az 1950-es években viszont mindössze 2,5 volt. Összehasonlításként megemlítem, hogy ez a viszonzyszám az Amerikai Egyesült Államokban 1976-ban 65, Hollandiában 47, Csehszlovákiában 13 volt.¹⁰

Gazdasági életünk fejlődése szükségessé teszi a lakosság foglalkozási szerke-zetének további változását. A távlati előrejelzések szerint a mezőgazdaság aktív keresőinek száma, a műszaki fejlődéssel párhuzamosan, 1990-ig további 1 300 000-1 400 000 fővel fog csökkenni, míg a többi népgazdasági ágban 2 500 000-2 600 000-es létszámnövekedés várható. Így 1990-re a mezőgazdaságban foglalkoztatott munka-erő a dolgozó lakosság összlétszámának 12-15 százaléka lesz.¹¹

A foglalkoztatott lakosság szerkezetében eddig bekövetkezett és előrejelzett változások lényegében a társadalmi összmunkaidő magasabb szintű hasznosítását jelzik, és azt, hogy hazánk népessége jobban, sokrétűbben elégítheti ki szükség-leteit. A lakosság foglalkoztatottsági szerkezetének fejlődésével párhuzamosan megy végbe a városiasodás is. A közlemény értelmében 1978 végén hazánk lakosságának 49 százaléka városi volt. Ez a szám csak a jelenlegi 236 város és 147 városi alá-rendeltségű község lakosságát öleli fel. Nem tükrözi az 1968. évi közigazgatási re-form után településhálózatunkban végbement változásokat. Arról van szó, hogy az eltelt időszakban hazánk sok helységében megérlelődtek, felhalmozódtak azok a feltételek, amelyek várossá, illetve városi alárendeltségű községgé nyilvánításuk-hoz szükségesek. Amint a pártdokumentumokból kitűnik, 1980-ig megyénként 2-4 községben teremtik meg a városi rangra emelésükhöz szükséges infrastrukturális feltételeket (vízellátás, csatornázás stb.). Így a városi lakosság rövidesen nálunk is meg fogja haladni az összlakosság felét.

Hazánkban a népesedési politika összhangban van a gazdasági politika alap-vető célkitűzéseivel. Ez a népesedéspolitika nemcsak a természetes szaporodás nö-velésére s megfelelő korstruktúra kialakítására irányul, hanem arra is, hogy hazánk népességének „minőségét” állandóan emelje: egészségi állapotát javítsa, s így átlag-os élettartamát és munkaképes élettartamát meghosszabbítsa, a fiatalokúak kép-zését, így szakmai színvonalát emelje, hogy a lakosság foglalkozási szerkezetét a modern technikai követelményeknek megfelelően átalakítsa. Mindezeknek végső célja az élet minőségének állandó javítása.

JEGYZETEK

1. I. Marinescu: *Cresterea populatiei si dinamismul forțelor productive ale societății*. Revista de statistică, 1974. 7:1.
2. Ezzel kapcsolatosan hadd idézzük dr. Vladimir Trebici számításait ha-zánk népességének múltbeli alakulására vonatkozóan is. Napra pontos becslés szerint Románia lakossága — a jelenlegi területre számítva — 1891. február 12-én érte el a 10 milliót és 1969. június 20-án a 20 milliót. (*Romania's Population and Demographic Trends*. Bucharest, 1976.)
3. *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România* 1978, 580—582.
4. Mihai Țarcă: *Introducere în prognoza demografică*. Iași, 1974. 232.
5. Az 1977-es adatokat lásd *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste Româ-nia* 1978, 55—57.; az 1966-os adatokat lásd *Anuarul Demografic al Re-publicii Socialiste România* 1974, 12.
6. *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România* 1978, 80.
7. *Viitorul social*, 1978. 1:149.
8. Az 1966-os és az 1977-es adatok forrása: *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România* 1978; az 1956-os adatra vonatkozóan lásd *Anuarul Demografic al Republicii Socialiste România* 1974, 12.
9. Alfred Sauvy: *Le navire* (Az élet hajója). — A tanulmány ismertetését közli a *Demográfia* című budapesti folyóirat. 1978. 1:193—195.)
10. *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România* 1978, 105., 580—586. Ezek az adatok azért nem fejezik ki pontosan azt a lélekszámot, amely-nek élelmiszerét egy mezőgazdasági termelő előállítja, mert nem tartal-mazzák a külkereskedelem esetleges módosító adatait, sem azt nem veszik figyelembe, hogy az illető országban milyen színvonalon elégítik ki az élelmiszerszükségletet.
11. *A Román Kommunista Párt XI. kongresszusa*. Buk., 1975. 602., 734.